

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.14'02'38'44

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.2.1/30>**Олішук Р. Л.**

Львівський національний університет імені Івана Франка

Чакал І. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Куйбіда Х. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОВА НОВОГО ЗАВІТУ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ГРЕЦЬКОЇ РОЗМОВНОЇ КОЙНЕ I-II СТ. Н.Е.

У статті зроблено спробу охарактеризувати мову Нового Завіту, якою розмовляли та писали у східному Середземномор'ї в елліністично-римський період, і яку прийнято вважати розмовною койне I-II ст. н.е. Метою дослідження було визначення основних морфологічних та синтаксичних особливостей новозавітної розмовної койне шляхом порівняння з відповідними формами класичної грецької мови. Власне розмовна койне, на відміну від літературної, була мовою, яка постійно розвивалась, черпаючи і засвоюючи нові явища з грецьких діалектів та багатого словника різних сфер життя. У койне Нового Завіту помічаємо мовні явища, які перебувають на різних ступенях розвитку. Одні мовні явища зникли з ужитку, як наприклад, число двоїни, інші – зазнали вже певної зміни (перехід іменників на -ος аттичної відміни до другої відміни на -ος, зміна парадигми відмінювання у деяких дієсловах тощо), у деяких – процес змін ще тривав, що викликало появу у мові паралельних форм (простий та описовий майбутній час). Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше здійснено системний аналіз морфологічних і синтаксичних особливостей розмовної койне Нового Завіту та простежено наявність трьох основних тенденцій: 1) до спрощення (ця тенденція переважає); 2) до збільшення аналітичних форм (здебільшого у таких частинах мови, як іменник та дієслово); 3) розвиток нових значень у вже відомих формах. Висновки. Розмовну койне Нового Завіту можемо розглядати як таку, процес становлення якої ще повністю не завершений. Одні зміни уже закріпились повністю (зникнення двоїни та ін.), інші – ще тривають (поодинокі вживання медіального стану, датива та ін.), а є й такі, у яких процес змін тільки почався, про що свідчать паралельні форми (dativus instrumenti з прийменником ἐν або без нього, вживання вищого ступеня порівняння прикметників у власному значенні і в значенні суперлатива тощо).

Ключові слова: Новий Завіт, койне, новозавітна койне, морфологія, синтаксис, грецька мова.

Постановка проблеми. Мова Нового Завіту (НЗ) віддавна викликала зацікавлення лінгвістів. Адже мова, якою написані книги НЗ, – це не класична грецька мова, а народна розмовна мова часу його написання (I–II ст. н.е.). Ця мова, якою користувалися у східному Середземномор'ї в елліністично-римський період, називається «койне» (грец. κοινός – спільний, загальний). Вона відрізняється від класичної грецької мови

на всіх рівнях виокремлення слова: фонетичному, граматичному, словотвірному та лексичному. Виявлення цих відмінностей і є предметом зацікавлення мовознавців. Інтерес викликає і той факт, що власне розмовна койне, на відміну від літературної, була мовою, яка постійно розвивалась, черпаючи і засвоюючи нові явища з грецьких діалектів і багатого словника різних галузей, а в першу чергу, – торгівельної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавець Р. Декер виокремив у своїй праці основні ознаки, які відрізняють грецьку мову койне від класичної: 1) семантичні зміни; 2) граматики; 3) більша експліцитність і ясність, що є відображенням браку розуміння для двомовних користувачів, для яких койне була другою мовою [10, с. 5–6].

Дослідження цих та інших ознак, які не увійшли до вказаного переліку, проводили різні дослідники, здебільшого зарубіжні. Так, вивченням еволюції фонологічної системи койне займалась українська мовознавиця О. Лазер [2]; новозавітною грецькою койне у системі граматики, а саме морфології, – грецький вчений Г. Папанастасіу [20] та Дж. Моултон [19]. Безпосередньо дієслівна система стала предметом зацікавлень Р. Декера [11] та Дж. Фантіна [13]. Вивченням семантики займалися Дж. Барр [4] та А. Гібсон [14], порядком слів у реченні – А. Пітс [21]. Зворотні займенники у Новому Завіті досліджував П. Тіллер [23]. Питанням мовної варіативності присвячена праця Д. Ланда [16]. Стиль новозавітних авторів досліджували Р. Декер [9] та Дж. Ласселлес [17].

Праці згаданих вчених торкаються різних особливостей койне (часто взагалі не новозавітної, а койне в цілому) і не дають у стислому вигляді загальної картини особливостей новозавітної койне, особливо таких важливих її розділів, як морфологія і синтаксис, що є вкрай необхідним для студентів, які слухають курс койне, оскільки україномовного підручника або посібника даного курсу не існує. У цьому полягає актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання. Мета нашої статті – розглянути в загальних рисах граматичні особливості мови новозавітної розмовної койне у порівнянні із класичною давньогрецькою мовою. Об'єктом вивчення є текст Нового Завіту [22], а предметом обрано морфологічні та синтаксичні особливості мови Нового Завіту, які характеризують її як розмовну мову койне I–II ст. н.е.

Виклад основного матеріалу. Граматичні особливості койне НЗ можна поділити на морфологічні та синтаксичні.

Розглянемо спочатку морфологічні особливості розмовної койне НЗ і зупинимось, перш за все, на такій частині мови, як іменник. Як же відображаються у койне НЗ граматичні категорії імені? Категорія числа у класичній грецькій мові, як відомо, представлена трьома числами. Новозавітна ж койне повністю втрачає число двоїни [18, с. 273–274], яке почало занепадати вже в кла-

сичний період і повністю зникло у давньогрецькій мові до I ст. н.е.

Що стосується категорії роду, то деякі іменники у досліджуваному тексті, будучи синонімами, мають різні роди, а отже, відмінюються за різними відмінами, як наприклад, широко вживані субстантиви ἡ víκη (належить до I відміни) та τὸ víκος, οὗς (III відміна). У ап. Матвія читаємо: ... ἔως ἂν ἐκβάλῃ εἰς víκος τὴν κρίσιν (Μαθ. 12, 20) – ... доки не допровадить присуду до перемоги.

Категорія відмінка також зазнала в койне НЗ певних змін. Так, слід підкреслити поступове зникнення давального відмінка, що призвело до використання прийменникових конструкцій або його заміни іншими відмінками. Така втрата датива, як слушно підкреслюють окремі мовознавці [15], пояснюється тенденцією до все більшого використання аналітичної мовної структури. Можна при цьому повністю погодитися з думкою, висловленою в енциклопедії давньогрецької мови і мовознавства про те, що ця тенденція разом з еволюцією фонологічної системи призвела до реструктуризації іменного відмінювання в койне [12, с. 273].

Цікавим є факт, що деякі відмінки у тексті НЗ автори можуть використовувати у функції інших. Відзначимо використання називного відмінка у функції кличного, оскільки останній, як показують досліджувані тексти, починає поступово зникати [1, с. 82]. Наведемо приклад такого вживання: καὶ ἔλεγεν Ἀββα ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι: παρένευκε τὸ πότηριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ (Μρ. 14, 36) – І каже: «Авва, Отче, усе можливо тобі: пронеси повз мене цю чашу». Слід також згадати, що для давньогрецької мови періоду койне характерним було вживання кличного відмінка без вигуку ὦ: καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν λέγει τῷ παραλυτικῷ τέκνον ἀφίενταί σοι αἱ ἁμαρτίαι (Μρ. 2, 5) – Ісус, побачивши їхню віру, каже до розслабленого: «Дитино, відпускаються тобі гріхи».

Помічаємо певні зміни і в категорії відміни. Так, аттична відміна на -ως змінюється у деяких іменників чоловічого роду на II відміну, яка закінчується на -ος [10]. Найчастіше такі зміни у НЗ стосуються іменників ὁ λαός (вживається у формі ὁ λαός) та ὁ ναός (> ὁ ναός). В «Об'явленні» Івана Богослова читаємо: ἔγειρε καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ (Αποκάλ. 11, 1) – Встань і виміряй храм Божий.

Слід звернути увагу і на таке явище, як утворення певними іменниками деяких форм не за власною відміною. Особливо поширеними у НЗ є форми датива іменника II відміни τὸ σάββατον

за III відміною. Ап. Марко пише: καὶ παρρητήρουν αὐτὸν εἰ τοῖς σάββασιν θεραπεύσει αὐτόν ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ (Мр. 3, 2) – І спостерігали, чи він в суботу буде лікувати, щоб звинуватити його.

Деякі іменники III відміни змінюють тип відмінювання з голосного на приголосний і навпаки. Наприклад, знахідний відмінок множини від субстантива ὁ ἰχθύς (риба) має у НЗ форму ἰχθύας за приголосним типом відмінювання (замість ἰχθύες – за голосним типом), так само іменник ὁ βασιλεύς утворює accusativus pluralis за приголосним типом – βασιλέας (замість βασιλεῖς), як-от: ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς, Πόσους ἄρτους ἔχετε; ὑπάγετε ἴδετε, καὶ γινόντες λέγουσιν, Πέντε καὶ δύο ἰχθύας (Мр. 6, 38) – І каже до них: «Скільки маєте хліба? Ідіть, подивіться». І, дізнавшись, кажуть: «П'ять хлібин і дві риби».

У системі прикметника для новозавтіної койне було можливим вживання вищого ступеня порівняння прикметника у значенні найвищого, оскільки суперлатив поступово виходить з ужитку [3, с. 146, 150]. Цікаво, що такого значення компаратив набирає у певному контексті: πρὸς ἀλλήλους γὰρ διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ τίς μείζων (Мр. 9, 34) – Розмовляли між собою в дорозі, хто найбільший? У наведеному прикладі вищий ступінь порівняння μείζων має значення найвищого ступеня.

Крім того, можемо простежити у тексті НЗ поступове «вирівнювання» неправильних ступенів порівняння. Зокрема, паралельно з формою компаратива μείζων (від ад'єктива μέγας) натрапляємо на еквівалент μείζότερος, а поряд з формою ἐλάσσων (компаратив від μικρός) – на μικρότερος.

Займенники у НЗ привертають до себе увагу такою особливістю: присвійний займенник не має третьої особи однини і множини. Це пояснюється тим, що функцію його зазвичай виконує родовий відмінок займенника αὐτός (сам): ἐνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα (Мр. 10, 7) – Через це покине чоловік батька свого і матір. Варто відзначити також, що такий займенник у Genetivus у койне, на відміну від класичної грецької мови, вказує часто на належність предмета особі, яка є суб'єктом дії: Ἐβλεπε τὸν οἶκον αὐτοῦ – Він бачив свій (власний) дім.

Незначні зміни в системі числівника стосуються відмінювання числівника δύο (два). Порівняймо парадигму його відмінювання: у класичній грецькій мові Nom. δύο, Gen. δυοῖν, Dat. δυοῖν, Acc. δύο, та у койне НЗ: Nom. δύο, Gen. δύο, Dat. δυσί(v), Acc. δύο.

У Євангелії від Марка фіксуємо приклад форми давального відмінка від числівника δύο, не характерної для класичної грецької мови: μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ πορευομένοις εἰς ἄγρόν (Мр. 16, 12) – Після цього з'явився в іншому вигляді двом з них, які йшли на село.

Числівник «чотири» має у НЗ форми τέσσερες (клас. атт. τέσσαρες), а «сорок» – τεσσαράκοντα (клас. τετταράκοντα), у чому вбачаємо вплив іонійського діалекту [7, с. 148–149].

З-поміж лексико-граматичних класів, виокремлених у койне НЗ, найбільшою кількістю особливостей характеризується дієслово. Першою ознакою, яка впадає у вічі, є достатньо широке вживання описових форм, що складаються з дієслів εἶμι, γίγνομαι і дієприкметника замість простого дієслова. Ці форми служать для вираження опозиції тривалого / нетривалого теперішнього часу з тривалим / нетривалим минулим. Мовознавець Ф. Бласс [5, с. 202–204] вбачає в цьому вплив арамейської мови, особливо у перифрастичному імперфекті: καὶ ὤφθη αὐτοῖς Ἡλίας σὺν Μωϋσεῖ καὶ ἦσαν συλλαλοῦντες τῷ Ἰησοῦ (Мр. 9, 4) – І з'явився їм Ілля і розмовляли з Ісусом. Однак, слід зауважити, що не у всіх випадках застосування описових форм дієслова присутній арамейський вплив. Так, можна констатувати, як відзначає Ф. Бласс [5], відсутність такого впливу у «Діяннях апостолів», наприклад: ὅτι κατηριθμημένος ἦν ἐν ἡμῖν καὶ ἔλαχεν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης (Πράξ. 1, 17) – Бо він був зарахований з нами, і жереб служіння цього одержав.

Для деяких дієслів, зокрема для οἶδα (знати), характерне явище «вирівнювання» парадигми. Отже, οἶδα замість аттичних форм множини ἴσμεν, ἴστε, ἴσασιn має у тексті НЗ форми, утворені за зразком однини (οἶδαμεν, οἶδατε, οἶδασιn): καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ λέγουσιν οὐκ οἶδαμεν (Мр. 11, 33) – І відповівши Ісусу, кажуть: «Ми не знаємо».

Явище «вирівнювання» парадигми множини за зразком однини фіксуємо також у дієсловах δίδωμι (давати), τίθημι (класти), ἵημι (посилати). Порівняймо у прикладах: ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκεν αὐτόν (Мр. 16, 6) – Ось місце, де поклали його. Ἦρξατο λέγειν ὁ Πέτρος αὐτῷ ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολούθηκαμέν σοι (Мр. 10, 28) – Почав говорити до нього Петро: «Ось ми покинули все і пішли за тобою».

Дослідження текстів НЗ показало, що деякі дієслова в аористі II можуть приймати суфікс аориста I. Таким чином, у НЗ трапляються I і II

аористи від того самого дієслова. Найчастіше це аористи від дієслів λέγω (говорити), ἔρχομαι (іти) та ὁράω (бачити). Наведемо приклад з Євангелії від Івана, де фіксуємо форми аориста I від дієслів ἔρχομαι (аорист II ἦλθον) та ὁράω (аорист II εἶδον): Ἐρχεσθε καὶ ὁψεσθε: ἦλθαν οὖν καὶ εἶδαν ποῦ μένει (Ιωαν. 1, 39) – Ідіть і подивіться: ото ж пішли і побачили, де він живе.

Аналіз койне НЗ показав, що в ньому існувала тенденція до зникнення атематичної флексії. Дієслова на -(ν)μι (типу δείκνυμι – показувати, ὀμνυμι – присягати) переходять в δείκνυω та ὀμνύω, тобто набувають закінчень тематичної відміни. У Євангелії від Івана (2, 18) знаходимо таку форму: ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ τί σημεῖον δείκνυεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς; – Відповіли, отже, Ісусу і сказали йому: «Який знак ти нам покажеш, що можна робити таке?».

Окрім того, для койне НЗ характерною була заміна тематичних і атематичних аористів сигматичними. Зокрема, вживаються сигматичні аористи дієслів ἔλειψα (замість ἔλιπον), ἡμάρτησα (замість ἡμαρτον), ἐβίωσα (замість ἐβίον). Спостерігаємо також зміни в окремих формах імперфекта від дієслова εἶναι: 1 ос. одн. ἦμην (замість ἦν), 2 ос. одн. ἦς (замість ἦσθα), 1 ос. мн. ἦμεθα (замість ἦμεν): καθ' ἡμέραν ἦμην πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ἱερῷ (Μρ. 14, 49) – Я кожного дня був з вами у храмі.

Дієслова у своїх часових формах «прирівнюють» у НЗ суфікс аориста та імперфекта. Це можна пояснити взаємодією різних типів аориста (наприклад, тематичного з сигматичним). Суфікс -α почали використовувати для тематичних аористів та імперфекта: пор., ἔλαβα – отримав і εἶχα – мав. Закінчення -ες 2 ос. одн. імперфекта і тематичного аориста поширились і на сигматичний аорист, як наприклад, ἡμάρτησες.

Продовжуючи розгляд грецької розмовної койне у текстах НЗ, зупинимось на її основних синтаксичних особливостях. Що стосується синтаксису відмінків, то можна відзначити послаблення системи відмінювання і поступовий занепад давального відмінка, який замінили інші відмінки з прийменниками. Так, комітативну функцію датива вже в IV ст. виконували прийменникові конструкції, зокрема μετά + genetivus [12, с. 275]. Власне давальну функцію замінила конструкція εἰς + accusativus (відповідає на питання де?), як це бачимо у прикладі: καὶ ἐλθὼν κατ' ὥκνησεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ (Μαθ. 2, 23) – І, прийшовши, поселився в місті, яке називається Назарет.

Слід зауважити, що зрідка натрапляємо на випадки, коли відбувається зворотній процес,

а саме вживання прийменника ἐν замість εἰς (відповідає на питання куди?): ὁ γὰρ Ἡρώδης κρατήσας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν καὶ ἐν φυλακῇ ἀπέθετο (Μαθ. 14, 3) – Бо Ірод, схопивши Івана, зв'язав його і посадив у в'язницю. Інструментальна функція давального відмінка часто виражається додаванням прийменника ἐν: ... οἱ ἐλάλησαν ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου (Іак. 5, 10) – ... вони промовляли Господнім ім'ям. Оскільки процес зникнення датива в новозавітній койне ще не закінчився, то у Євангелії від Марка натрапляємо на dativus instrumenti з прийменником і без нього: ἐγὼ ἐβάπτισα ὑμᾶς ὕδατι αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ (Μρ. 1, 8) – Я хрестив вас водою, а він хреститиме вас духом святим.

Зазнає в койне НЗ розширення вживання прийменника ἀπό, який письменники використовують замість інших прийменників. Іноді вказаний прийменник вживається замість ἐκ у значенні «з», як у прикладі: καὶ ἐλθόντες παρεκάλεσαν αὐτοὺς καὶ ἐξαγαγόντες ἡρώτων ἀπελθεῖν ἀπὸ τῆς πόλεως (Πράξ. 16, 39) – І, прийшовши, просили їх, а, вивівши, благали, щоб з міста відійшли. Прийменник ἀπό часто вживається замість ὑπό при дієсловах у пасивному стані: Ἄνδρες Ἰσραηλῖται ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ (Πράξ. 2, 22) – Мужі ізраїльські, послухайте цих слів Ісуса Назарянина, мужа, засвідченого Богом. Дослідження показує, що ἀπό з іменником може вживатися замість родового розділового (genetivus partitivus). Євангеліст Матвій пише: ἡ δὲ εἶπεν, Ναί, κύριε, καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν (Μαθ. 15, 27) – Вона ж сказала: «Так, Господи. Але ж і щенята їдять з кришок, які падають зі столу їхніх господарів».

Хоча в новозавітному койне, за невеликим винятком, збереглись майже всі власне прийменники, притаманні класичній грецькій мові, широкого вживання набули тут адвербіалізовані прийменники (ἐνώπιον – перед, ἐπάνω – на, над, більше, ἕως – до, ὑποκάτω – під, нижче), які вкрай рідко використовувались у класичній грецькій мові. З-поміж наведених прийменників автори НЗ найширше використовували ἐνώπιον. Особливо часто вживає їх в «Апокаліпсисі» Іван Богослов: καὶ εἶδον τοὺς ἑπτὰ ἀγγέλους οἱ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἐστήκασιν (8,2) – І я побачив сім ангелів, які стояли перед Богом.

До граматичних гебраїзмів слід віднести невластні прийменники (ἐμπροσθεν – перед, попереду, κατενώπιον – перед, в присутності, κατέναντι –

навпроти, перед, в присутності, ὀπίσω – за, позаду), широко вживані у НЗ. У Євангелії від Івана (1,30) знаходимо приклад, де в одному вірші вживаються два таких невластивих прийменники: οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον, Ὅπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν – Це той, про якого я сказав: «За мною йде муж, який був переді мною, тому що був першим за мене».

Подібна аналітична тенденція, що й у зростаючому вживанні конструкцій з прийменниками, прослідковується у заміні форм майбутнього часу описовими виразами, які з часом витіснили його [6, с. 38–40]. У койне НЗ ці форми майбутнього часу найчастіше складаються з дієслова μέλλω + інфінітив: μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων (Μαθ. 17, 22) – Син людський буде виданий до рук людей. Проте вживання описових форм майбутнього часу порівняно з простими є незначним, що свідчить про незавершеність процесу переходу від простих форм до описових.

Варто відзначити також початок вживання описової форми імператива для першої і третьої особи: οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον, Ἄφες ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἡλίας σώσων αὐτόν (Μαθ. 27, 49) – А решта говорили: «Давай подивимося, чи прийде Ілля рятувати його».

Що стосується способів дієслів, то відбувається поступова відмова від оптатива, який зберігся лише у формульних виразах типу «μὴ γένοιτο» (сподіваюся), що цього не станеться), або у виразах, які виражають побажання: εἴη ἀγαθός – нехай він буде добрим. В інших випадках, зокрема у підрядних реченнях мети, оптатив був замінений на кон'юнктив або на індикатив у підрядних умовних реченнях: εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα ... ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον (Ἰωαν. 15, 24) – Якби я не зробив цих справ..., вони не мали б гріха. У наведеному прикладі при *modus potentialis* вжито індикатив, а не оптатив, як слід було б очікувати. Всі ці явища з часом привели до зникнення оптатива [8, с. 125–128].

Для койне взагалі і для койне НЗ зокрема характерне було поступове зникнення медіального стану. В медіумі здебільшого вживаються відкладні дієслова. При *medium* у тексті НЗ міг вживатися прямий додаток у знахідному відмінку, чого не могло бути у класичній грецькій мові. У Євангелії від ап. Матвія знаходимо приклад, де після неперехідного дієслова ἀσπάζομαι вжито займенник в аккузативі: εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἀσπάσασθε αὐτήν (Μαθ. 10, 12) – Входячи в дім, вітайте його.

Знають змін в НЗ інфінітивні конструкції, які замінюються використанням підрядних речень зі сполучниками ἵνα, ὅτι, ὅπως: οἱ ὑπηρεταὶ οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἅν ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις (Ἰωαν. 18, 36) – Мої слуги билися б, щоб я не був виданий людям. У наведеному прикладі підрядне речення мети вжито замість *infinitivus finalis*.

Збереженою залишається у НЗ конструкція *Genetivus absolutus* (родовий незалежний), яка виявляється достатньо поширеною. Доказом цього може слугувати те, що, наприклад, у невеликій за об'ємом Євангелії від Марка ця конструкція зустрічається 32 рази. Відносно дієприкметника, то варто відзначити, що у НЗ він вживається для підсилення та повторення, стверджуючи дію головного речення: ἵνα βλέποντες βλέπωσιν (Μρ. 4, 12) – щоб дивлячись дивилися. Зауважимо, що в новозавітній койне при дієприкметнику переважає заперечення μὴ замість οὐ: καὶ ἐξελθὼν εἶδεν πολλὸν ὄχλον καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοὺς ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα (Μρ. 6, 34) – І, вийшовши, побачив великий натовп і змилювався над ними, бо були немов вівці, які не мають пастуха.

Для деяких типів підрядних речень у койне НЗ відмічаємо зміну способів дієслова-присудка. Так, наприклад, у підрядних реченнях мети у класичній грецькій мові вживались два способи – кон'юнктив та оптатив, що було пов'язано з часом присудка головного речення, який міг виражатися дієсловом в головному (тоді вживався кон'юнктив) або історичному (тоді – оптатив) часі. В койне ж настало спрощення. В обох випадках вживається лише кон'юнктив, наприклад: καὶ ἐξελθόντες οἱ Φαρισαῖοι εὐθὺς μετὰ τῶν Ἡρῳδιανῶν συμβούλιον ἐδίδουν κατ' αὐτοῦ ὅπως αὐτόν ἀπολέσωσιν (Μρ. 3, 6) – І фарисеї, вийшовши разом з іродіанами, скликали раду проти нього, щоб його вбити. Виявлено лише декілька прикладів підрядних речень мети, в яких зберігся оптатив. Це свідчить про те, що в койне НЗ процес зникнення оптатива ще повністю не завершився.

В підрядних же реченнях часу зі сполучником ὅταν спостерігаємо вживання індикатива замість оптатива після історичного часу присудка головного речення: καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα, ὅταν αὐτὸν ἐθεώρουν, προσέλιπον αὐτῷ (Μρ. 3, 11) – І нечисті духи, коли бачили його, припадали до нього.

Достатньо поширеним в койне НЗ був сполучник ἵνα. У досліджуваних текстах зафіксоване його часте вживання у підрядних додаткових реченнях, що не мало місця у класичній грецькій

мові. При цьому ми не можемо погодитися з думкою дослідників граматики НЗ, які твердять, що підрядні додаткові речення зі сполучником *ἵνα* вживаються лише після дієслова *θέλω* (хотіти) та виразів *ἰκανός εἰμι* (відповідний є) та *ἄξιός εἰμι* (достойний є). Насправді таких дієслів є набагато більше. У прикладі «καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μὴ φανερόν αὐτὸν ποιήσωσιν (Μαθ. 12, 16) – І він наказав їм, щоб його не виявляли» підрядне додаткове речення з *ἵνα* виступає після дієслова *ἐπετίμαω*, а в наступному – після дієслова *δίδωμι*: οἱ δὲ εἶπαν αὐτῷ, Δὸς ἡμῖν ἵνα εἴς σου ἐκ δεξιῶν καὶ εἴς ἐξ ἀριστερῶν καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου (Μρ. 10, 37) – Вони ж сказали йому: «Дай нам, щоб у славі твоїй ми сиділи один праворуч від тебе, і один ліворуч».

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти до таких висновків. У новозавітній розмовній койне в системі граматики відбулися більші або менші зміни. Загалом, мова йде про три тенденції, які існували у розвитку койне НЗ: 1) (найбільш поширена) тенденція до спрощення (сюди відносимо такі явища, як повне зникнення числа двоїни, «вирівнювання» парадигми у дієслів *οἶδα*, *δίδωμι*, *τίθημι*, *ἵμι*, поступове зникнення оптатива та медіального стану, атематичної флексії у дієслів на *-(v)μι*, «прирівнювання» суфіксів аориста та імперфекта, подекуди вживання компаратива замість

суперлатива, заміна аттичної відміни на *-ως* іменниками на *-ος* другої відміни, використання одного відмінка на місці іншого (наприклад, номінатива замість вокатива), змішання відмін іменників); 2) тенденція до більшої аналітичності, що знаходить свій вияв у збільшенні кількості прийменникових конструкцій з іменниками, утворення форм описового майбутнього часу та імператива; 3) тенденція до розширення функцій певних мовних явищ (вживання прийменника *ἵνα* не тільки у підрядних реченнях мети, але й у додаткових, широке функціонування адвербіалізованих прийменників).

Слід також підкреслити той факт, що мова койне у НЗ ще не є повністю сформованою. Деякі зміни уже закріпились повністю (зникнення двоїни, «вирівнювання» парадигми окремих дієслів та ін.), деякі ще не завершилися у НЗ (зникнення медіального стану, датива та вокатива, оптатива та ін.), а є такі, у яких процес змін тільки почався, про що свідчить вживання у текстах НЗ паралельних форм (*dativus instrumenti* з прийменником *ἐν* або без нього, описові та прості форми майбутнього часу та наказового способу, вживання вищого ступеня порівняння у власному значенні і в значенні суперлатива тощо). Перспективним уявляється дослідження новозавітньої розмовної койне на словотвірному та лексичному рівнях.

Список літератури:

1. Енциклопедичний словник класичних мов / Звонська Л.Л., Корольова Н.В., Лазер-Паньків О.В. та ін.; За ред. Звонської Л.Л. К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. 464 с.
2. Лазер О.В. Фонетичні особливості койне. Наукова спадщина професора С.В. Семчинського і сучасна філологія: Збірник наукових праць. Ч. 2. Київ, 2001. С. 43–48.
3. Светнам Д. Вступ до грецької мови Нового Завіту: Морфологія. Львів, 1995. 400 с.
4. Barr J. The Semantics of Biblical Language. Wipf & Stock Publishers, 2004. 320 p.
5. Blass F. Grammar of New Testament Greek. London: Macmillan and Co, Limited, 1898. 340 p.
6. Browning R. Medieval and modern Greek. Cambridge, 1969. 153 p.
7. Chantraine P. Morphologie historique du grec; Deuxième Édition revue et augmentée nouveau tirage. Paris: Éditions Klincksieck, 1984. 355 p.
8. Debrunner A. Geschichte der griechischen Sprache. Vol. II. Grundfragen und Grundzüge des nachklassischen Griechisch. Berlin: Walter de Gruyter, 1954. 144 s.
9. Decker J. R. Markan Idiolect in the Study of the Greek of the New Testament. The Language of The New Testament: Context, History, and Development; ed. by S.E. Porter, A. Pitts. Vol. 3. Early Christianity in its Hellenistic context. Brill, Leiden, 2013. P. 43–66.
10. Decker J. R. Reading Koine Greek: An Introduction and Integrated Workbook. Michigan: Baker Academic, 2014. 704 p.
11. Decker J. R. The Function of the Imperfect Tense in Mark's Gospel. The Language of The New Testament: Context, History, and Development. Vol.3. Early Christianity in its Hellenistic context. Brill, Leiden, 2013. P. 347–364.
12. Encyclopedia Of Ancient Greek Language and Linguistics. Vol. 2. G–O. Gen. Ed. G.K. Giannakis. Leiden – Boston: Koninklijke Brill NV, 2014. 576 p.
13. Fantin J. D. The Greek Imperative Mood in the New Testament: A Cognitive and Communicative Approach. Studies in Biblical Greek. Peter Lang Publishing, 2010. 406 p.
14. Gibson A. Biblical Semantic Logic: A Preliminary Analysis. 2nd ed. Sheffield Academic Pr, 2002. 280 p.

15. Humbert J. La disparition du datif en grec du Ier au Xe siècle. Paris: E. Champion, 1930. 204 p.
16. Land D. C. Varieties of the Greek language. The Language of The New Testament: Context, History, and Development. Vol. 3. Early Christianity in its Hellenistic context. Brill, Leiden, 2013. P. 243–260.
17. Lascelles G. J. The New Testament writers: why they wrote how they wrote. Savanna-La-Mar, Jamaica, 2016. 179 p.
18. Meillet A. Aperçu d'une histoire de la langue grecque. Paris: Hachette, 1930. 326 p.
19. Moulton J.H. A Grammar of New Testament Greek. Vol.1. Prolegomena. 3rd ed. Edinburgh: T. & T. Clark, 1998. 293 p.
20. Papanastasiou G. C. Morphology: from Classical Greek to the Koine. Christidis, 2007. P. 610–617.
21. Pitts W. A. Greek Word Order and Clause Structure: A comparative Study of Some New Testament Corpora. The Language of The New Testament: Context, History, and Development; ed. by S.E. Porter, A. Pitts. Vol. 3. Early Christianity in its Hellenistic context. Brill, Leiden, 2013. P. 311–346.
22. The Greek New Testament / ed. by K. Aland. Stuttgart: United Bible Societies, 1994. 918 p.
23. Tiller P. A. Reflexive Pronouns in the New Testament. Filologia Neotestamentaria, 14. 2001. P. 43–63.

Olishchuk R. L., Chakal I. S., Kuibida Kh. I. THE LANGUAGE OF THE NEW TESTAMENT AS A REFLECTION OF THE GREEK COLLOQUIAL KOINE OF THE 1ST-2ND CENTURY AD

The article attempts to characterize the language of the New Testament, which was spoken and written in the eastern Mediterranean in the Hellenistic-Roman period, and which is generally considered to be the colloquial koine of the 1st-2nd century AD. The purpose of the research was to determine the main morphological and syntactic features of the New Testament colloquial koine by comparing it with the corresponding forms of the classical Greek language. Colloquial koine, unlike literary koine, a language that was constantly developing, assimilating and absorbing new phenomena from Greek dialects and rich vocabulary of various spheres of life. In the koine of the New Testament, we notice linguistic phenomena which are at different stages of development. Some linguistic phenomena, such as the dual number, have disappeared and not in use anymore, others have already undergone some change (the transition of nouns in -ως of the Attic declension to the second declension in -ος, a change in the declension paradigm in some verbs, etc.), in some – the process of change was still ongoing, which caused the appearance of parallel forms in the language (simple and descriptive future tense). The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that in the article for the first time a systematic analysis of the morphological and syntactic features of the colloquial koine of the New Testament has been carried out and the presence of three main tendencies has been traced: 1) the tendency towards simplification (this one prevails); 2) the tendency towards increasing of analytical forms (mostly in such parts of speech as nouns and verbs); 3) the development of new meanings in already known forms. Conclusions. The colloquial koine of the New Testament can be considered as one whose process of formation is not yet fully completed. Some changes have already become fully established (the disappearance of duality, etc.), others are still ongoing (the occasional use of the medial case, the dative, etc.), and there are also those in which the process of change has just begun, as evidenced by parallel forms (dativus instrumenti with or without the preposition ἐν, the use of the comparative degree of adjectives in the proper meaning and in the meaning of the superlative, etc.).

Key words: New Testament, Koine, New Testament Koine, morphology, syntax, Greek language.